

Наталія Савіцька,
молодший науковий співробітник
Кам'янець-Подільського державного
історичного музею-заповідника

ГРОШОВА ОДИНИЦЯ ТУРЕЧЧИНИ – ТУРЕЦЬКА ЛІРА XX-XXI СТ. (З КОЛЕКЦІЇ ФОНДІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА)

У статті йдеться про грошову одиницю Туреччини – турецьку ліру та її становлення, банкноти і монети, що пройшли свій шлях перетворень в історії Туреччини періоду XX-XXI ст.

Ключові слова: Туреччина, Турецька Республіка, гроші, нова турецька ліра, куруш, грошова реформа, інфляція.

У фондах Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника є надходження різних нових грошей світу, у тому числі і грошовими знаками країн Азії, що стануть доповнювати на рівні з іншими банкнотами і монетами експозицію в ратуші «Історія грошей».

Одна з країн Азії – Туреччина, що пройшла свій складний шлях становлення грошової одиниці ліри в кілька етапів в період XX-XXI ст.

Туреччина (офіційна назва держави Турецька Республіка) – країна, що лежить в Азії між Чорним і Середземним морями, межує на сході з Вірменією, Грузією й Іраном, на південному сході – з Іраком і Сирією, на заході – з Грецією й Егейським морем, на північному заході – з Болгарією.

Сучасна Туреччина, чиїм попередником була Османська імперія, виникла на політичній карті світу після Першої світової війни [11].

Національною валютою грошової системи Туреччині є турецька ліра, яка становить 100 куруш. Гроші Туреччини з її історією пройшли шлях зміни назв ще в XIX столітті – так назва ліра, як грошова одиниця, була введена при Абдул-Мелжіде (1839-1861) з 1844 року. Тоді вона дорівнювала 100 золотим пістрам. Далі знову заміна – у 1861 році, замість пістра.

До ліри, обіговою монетою в Османській імперії був акче, що пізніше був замінений пістрою. Спершу це була велика срібна монета, що поступово перетворилась на дрібну срібну монету, вартістю в 1/100 золотої ліри.

Імперський Османський Банк вперше випустив паперові пістри, номіналом від 5 до 5000. Паперові гроші було деноміновано в лірах у середині 1870-х років.

Друга світова війна спричинилась до відмови Туреччини від золотого стандарту – одна золота ліра була прирівняна до 9 паперових лір на початку 1920-х років.

Турецька Республіка замінила старі османські паперові ліри середнього розміру срібними монетами. Також були випущені нові банкноти номіналом 1, 5, 10, 50, 100, 500 та 1000 лір. На кожній було розміщено портрет Мустафи Кемалю Ататюрка.

Через гіперінфляцію в Туреччині, що тривала з 1970-х до 1990-х р., турецька ліра була серйозно девальвована: від 9 лір за долар США у кінці 1960-х років до 1,65 мільйона за долар США у 2001 році [12].

У далекому 1923 році турецьким реформатором Ататюрком було прийнято рішення про заміну існуючої на той момент османської ліри на більш сучасний варіант – турецьку ліру. Це далеко не перша заміна національної валюти в цій країні, так як османська ліра проіснувала всього 79 років (правда, у побуті вона була ще 4 роки, одночасно з турецькою). У свою чергу, ще до цієї валюти використовувався куруш, які також були платіжним засобом і досить довгий час успішно ходили в країні нарівні з іншими грошовими одиницями. Однак на цьому уряд країни не заспокоївся і дуже скоро була введена ще одна валюта. Слід зазначити, що використовувана до 1923 року османська ліра була досить серйозною монетою для такої країни, як Туреччина.

У кінці XX – початку XXI століття в країні розігрався економічна криза, в результаті якого грошова одиниця Туреччини практично знецінилася. Інфляція 1980-х привела до появи монет нових номіналів: 500, 1000, 5000, 10 000, 20000 [2] (рис.1), 50000 [4], 100000 і 500000 лір.

У січні 2005 р в країні була проведена деномінація і національна валюта отримала офіційну назву «нова ліра». На даний час 1 новий куруш карбують з латуні, 5, 10 [8] і 25 [9] нових курушів – з мідно-нікелевого сплаву, 50 нових курушів [7] і 1 нова ліра – біметалеві. На всіх монетах зображені різні портрети Мустафи Кемалю Ататюрка (рис.4) [3, с. 229].

Вже починаючи з 2009 року офіційно приставка «нова» припинила вживатись, на даний момент грошова одиниця Туреччини називається просто «турецька ліра». Втім, у перехідний період (всі три роки, починаючи з 2005 і закінчуючи 2008) ці гроші теж офіційно називалися не новою турецькою лірою, а просто лірою, через що виникала певна плутанина.

Цікавим є той факт, що на відміну від багатьох країн, що друкують на своїх банкнотах або президентів, або пам'ятники (історичні або природні), на монетках Туреччини, з 2009 року, абсолютно на всіх, зображені однакові портрети Мустафи Кемаля Ататюрка [5].

Крім усього іншого, є ще одна металева монета, номіналом в 1 ліру, виконана по біметалевій технології, з ідентичним портретом на ній (рис.2).

Зовнішній вигляд нових паперових лір з 2009 року. Банкнота номіналом 5 лір виконана в коричневому кольорі і має найменші розміри щодо інших паперових грошей даної країни. Точно так же, як і на монетах, на аверсі розташовується незмінний портрет Ататюрка, а на зворотному – фрагмент ланцюжка ДНК, фрагмент Сонячної системи, портрет професора Айдин Сайили і структура атома (рис.5) [6].

Друга, номіналом 10 лір – червона за кольором, на зворотному боці якої зображені математичні формули і ще один професор – Джахіта Арфа. На аверсі, як і на всіх інших банкнотах, – Ататюрк. Паперова купюра в 20 лір створена в зелених кольорах із зображеннями циліндра, куба, кулі, будівлею університету в Газі, акведуком і портретом Мімара Кемаледдіна. Наступні за номіналом купюри виконані в помаранчевому, синьому та фіолетовому кольорах. Зображені на них портрети відомої турецької письменниці Фатми Алійє Топуз, музиканта Бухурізаде Ітрі і поета Юнуса Емре. Компанію портретів становлять відповідні інструменти: пір'я, папір, нотні знаки і так далі [1].

Цікавим є той факт, що тільки у 2012 році в грошових одиниць Туреччини з'явився свій знак, аналогічний відомому в усьому світі значку долара або євро. 3 жовтня 2011 року Центральна банк Туреччини оголосив про початок відкритого конкурсу з розробки символу національної валюти, для скорочення якої до цього, як правило, використовувалася аббревіатура «TL» (тур. Türk Lirası – турецька ліра). Результати конкурсу, який привернув широку увагу громадськості і отримав більше 8000 відгуків, були оголошені 1 березня 2012 року. Автор знаку-переможця Тюлай Лалі (Tülay Lale), чия пропозицію було обрано з чотирьох фіналістів. Відразу після затвердження для уникнення плутанини символ міг використовуватися на одному ціннику разом з іншими загальноприйнятими скороченнями турецької ліри, зокрема, «TL» (рис. 3). У 2012 році символ включений в стандарт Юнікод, код – U+20BA [10].

На сучасному етапі в Туреччині нарівні з лірою використовують американський долар та євро. Знову ж таки, це пов'язано з постійними змінами цінової політики та знецінення грошової одиниці. Так, на початку 2017 року було визнано саме турецьку ліру найбільш нестабільною на світовому ринку, що пов'язано з політичними перипетіями останніх років.

Список використаних джерел та літератури

1. Грошова одиниця Туреччини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://faqukrs.xyz/finansivaljuta/89020-groshova-odinicja-turechchini-istorija-suchasnist.html>.
2. Фонди Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (далі – фонди К-ПДІМ-3), Кнз-22734.
3. Кошевар Д. В. Деньги мира. Монеты и банкноты / Д. В. Кошевар, А. Е. Макатерчик. – М.: АСТ, 2014. – 256 с.: ил.
4. Фонди КПДІМ-3, Кнз-24077.
5. Фонди КПДІМ-3, Кнз-24091.
6. Фонди КПДІМ-3, Кнз-21267.
7. Фонди КПДІМ-3, Кнз-21639.
8. Фонди КПДІМ-3, Кнз-24005.
9. Фонди КПДІМ-3, Кнз-22735.
10. Символ турецької ліри. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+EN/TCMB+EN/Bottom+Menu/Other/Turkish+Lira+Sign>.
11. Туреччина. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.
12. Центральний банк Турецької Республіки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.tcmb.gov.tr/>.

Рис. 1. Турецька ліра 1995 р.

Рис. 2. Монета 1ліра 2009 р.

Рис. 3. Символ турецької ліри 2012 р.

Рис. 4. Монети Туреччини 2005 р.

Рис. 5. 5 турецьких лір 2009 року.